

Cengiz Alyılmaz, İpek Yolu Kavşasının Ölümsüzlük Eserleri, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2015, ISBN:978-975-442-676-2

Yaşar Şimşek*

Bir tarihçinin işi sadece geçmişte olan olayların nedenlerini açıklamak değil; aynı zamanda tarihe ait yazılı kaynakları ve diğer materyalleri tarih, konu vs. bakımından sınıflandırıp, onlara ait bilgileri ilgilileriyle buluşturarak muhafaza edilmesini sağlamaktır. Muhafazaya alınan tarihî kaynakların araştırmacılar ya da ilgililer ile buluşturulması, tarih araştırmalarına doğrudan fayda sağlamakta; yazılı kaynak, belge, bulgu gibi malzemenin araştırmacıların elinin altında olmasını sağlamaktadır.

Türkiye’de ne yazık ki Türk dili ve tarihi ile ilgili yazılı kaynakların ya da tarihî malzemenin derlenip saklanması, dijital ortama aktararak araştırmacı / okuyucu ile buluşturulması işi ancak son yıllarda gündeme gelebilmiştir. Konuyla ilgili olarak, yazma eserlerin ve tarihî vesikaların korunduğu kütüphaneler nadir eserleri dijital ortama aktarmakta; araştırmacılar Türk dili tarihi için son derece önemli olan eserlerin tıpkıbasımlarını yayınlamakta; konu üzerine projeler hazırlanmaktadır.

2009 yılında Çin Halk Cumhuriyeti’nden Pekin Üniversitesi ve Türkiye’den Atatürk Üniversitesi arasında imzalanan *Turfan ve Çevresindeki (Kök)Türk Harfli Yazıtlar* adlı proje de Çin Halk Cumhuriyeti sınırları içinde kalan (Kök)türk harfli yazıtların ve eski Türk kültür ve uygarlığı ile ilgili diğer eserlerin bütün yönleriyle araştırılıp incelendiği, epigrafik ve fotogrametrik belgelemelerin yapıldığı bir projedir.

Projede Prof. Dr. Cengiz Alyılmaz, Prof. Dr. Luo Xin, Prof. Dr. Li Xiao, Prof. Dr. İsrail Yusufi, Doç. Dr. Murat Yakar, Doç. Dr. Osman Mert, Doç. Dr. Semra Alyılmaz, Dr. Hu Hong, Dr. Nurdin Useev, Arş. Gör. Chen Hao, Arş. Gör. Li Gang, Arş. Gör. Zhou Xin görev almaktadır. İpek Yolu Kavşasının Ölümsüzlük Eserleri adlı eser bu projenin değerli bir mahsulü olarak 2015 yılında Cengiz Alyılmaz tarafından hazırlanarak araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.

Çalışma dört ana başlıktan oluşmaktadır. Birinci bölümde proje hakkında

* Arş. Gör. Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ysimsek55@gmail.com

bilgi verildikten sonra ana hatlarıyla (Kök)türk ve Ötüken Uygur Kağanlığı dönemlerinde Türk-Çin ilişkileri üzerinde durulmaktadır. Eserin üçüncü bölümünde ise tarihî malzeme kaya üstü tasvirler (petroglif); dikili, damgalı ve tasvirli taşlar; kurganlar, mezarlar, mezarlıklar ve türbeler; heykeller ve heykelcikler; ibadet yerleri ve dinî ziyaret alanları; şehir kalıntıları ve mimarlık eserleri; kullanım ve süs eşyaları; yazılı eserler şeklinde sınıflandırılmış, alt başlıklar açılarak malzeme ve malzemenin önemi hakkında ayrıntılı olarak durulmuştur.

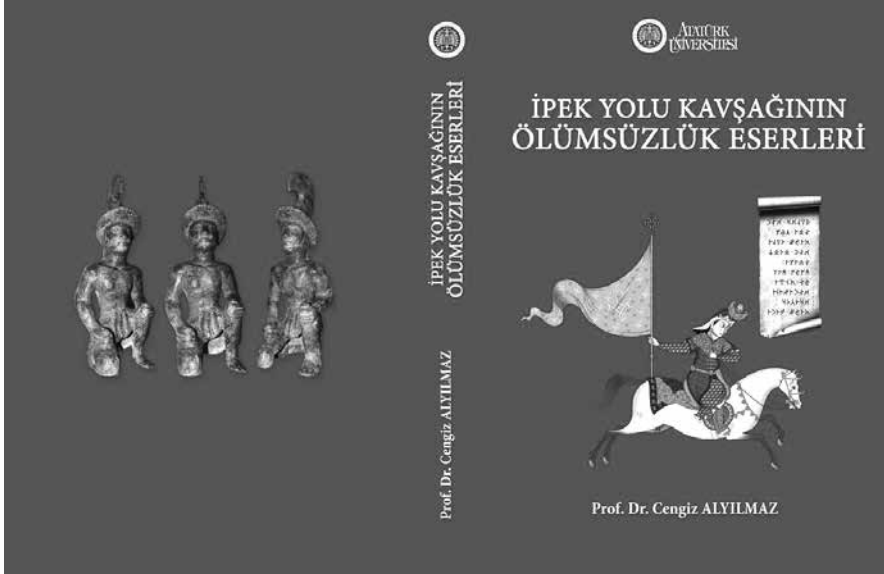

Foto 1: Kitabın ön ve arka kapağının görüntüsü

Petroglif, kurgan, mezar, heykel, süs eşyaları, şehir kalıntıları gibi yazılı olmayan tarihî mirasın Türklerin ve komşularının dünya algısını göstermesi bakımından son derece önemli olduğu bilinmektedir. Kozmogonik ve mitolojik araştırmalara eşsiz kaynaklar sağlayan bu mirasa kitapta hatırı sayılır bir bölüm ayrılmıştır (s. 27-172). İlgili bölümde verilen 225 fotoğrafın büyük bir bölümü Hutubi, Altay, Seterli, Yinchuan ve Kâşgar bölgelerindedir. Turfan, Hutubi, Altay ve Yinchuan bölgelerindeki kaya üstü tasvirler üzerinde gerçekleştirilen araştırma ve incelemeler sonucunda Turfan, Altay ve Hutubi bölgelerindeki kaya üstü tasvirlerin Asya, Kafkasya ve Anadolu coğrafyasındakiler ile (Moğolistan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Azerbaycan, Türkiye...) büyük benzerlikler taşıdığı, Yinchuan bölgesindekilerin ise özellikle Hakasya

bölgesindeki kayalara ve dikili taşlara işlenmiş tasvirlerle teknik ve içerik bakımından paralellik arz ettikleri Alyılmaz tarafından tespit edilmiştir (s. 35). Bu tespit, Türklerin yayıldığı coğrafyalarda farklı adlarla boy göstermelerine rağmen kültürel mirasta ortak payda oluşturduklarını göstermesi bakımından son derece değerlidir.

Eserde kurgan, mezar ve mezarlıklara da özel bir yer ayrılmıştır. Türklerde ölüm sonrası yaşam inanışları hakkında bilgi edinebildiğimiz kurganlar, Alyılmaz'ın verdiği bilgiye göre dış koruma hatları 90-110 m, çapları 5-50 m, yükseklikleri 3-10 m arasında değişen, gerçekte soyluların (kağan, kumandan ve devrin ileri gelenleri) mezarlarıdır (s. 45). 37. fotoğrafta eski Türk kurganlarının iç yapısını tasvir eden bir görüntüye de yer verilmiştir. İlgili bölümde en ilgi çekici yer ise Urumçi, Cimsar, Sancı ve Hoten müzelerinde bulunan, Uygur Özerk Bölgesindeki tarihî kazılar sonucunda çıkarılan mumyalardır. Alyılmaz tarafından Mumyaların Türklerde görüldüğü gibi çene ve ayaklarının bağlı olmasına dikkat çekilmiştir (s. 54).

Eserin bu bölümünde açıklığa kavuşturulan önemli bir konu da bugüne kadar pek çok spekülasyona konu olan Beyaz Piramitlerdir. Alyılmaz'ın verdiği bilgiye göre Beyaz Piramitler, Çin Piramitleri, Türk Piramitleri olarak anılan yapılar gerçekte Tangutlara ait mezarlardır (s. 58). Konu çokça speküle edildiği için Alyılmaz'ın verdiği bilgileri burada zikretmenin faydalı olacağını düşünüyorum:

Tangut İmparatorlarına ait farklı dönemlerde (büyük bölümü Yinchuan yakınlarında) 50 km²lik bir alana inşa edilmiş 9 büyük anıt mezar kompleksi bulunmaktadır. Bu komplekslerin büyük bölümü milattan sonraki dönemlere aittir. Söz konusu mezar kompleksleri esasında bünyesinde yer altı mezar odalarının, sunak odalarının, sergi salonlarının, öğreti ve ayin/dua salonlarının, haber (çan) ve gözetleme kulelerinin, yemekhane ve yatakhanelerin vd. bulunduğu kompleks mimari yapılarıdır. Sekizgen pagodalar (Budist dinî yapı) şeklinde inşa edilen bu yapıları bu sebeple yalnızca “anıt mezar” olarak da nitelendirmek doğru değildir. Çünkü buralar temelinde hem Tengricilik'in ve atalar kültürünün hem de Budizm'in yattığı mezar, ziyaret ve ibadet (tapınak) alanlarıdır. Etrafı birbirini kuşatan duvarlar ve surlarla kaplı pagodalar ait oldukları dönemlerin de en gösterişli mimari yapılarıdır. Bu yapıların merkezinde bulunan ve imparatorun mezarını da bünyesinde barındıran pagodalara sağlı sollu insan ve hayvan heykellerinin sıralandığı “saygı yolu”ndan ulaşılır. Tangut anıt mezarlarının alt kısımları ve tabanları pişirilmiş tuğla ve döşemelerden; duvarları kerpiçten, tavanları ahşaptan yapılmıştır. Geride kalan tarihî süreçte kerpiçlerin aşınıp erimesi, ahşapların da çürümesi sonucunda söz konusu yapılar harabeye dönüşmüştür. Bu yapılar kerpiç için kullanılan toprağın beyaz olması ve eserlerin pagoda şeklinde yapılmaları sebebiyle “Beyaz Piramitler” olarak

adlandırılmıştır (s. 60-62).

Bu bölümden sonra heykeller ve heykelcikler, ibadet yerleri ve dinî ziyaret alanları, şehir kalıntıları ve mimarlık eserleri, kullanım ve süs eşyaları başlıkları ile Alyılmaz, tapınak ve müzelerde saklanan eserler ile tapınak, cami ve şehir kalıntılarının görüntülerine yer vermiştir.

Yazılı Eserler başlığını taşıyan bölümde ise (Kök)türk harfli yazıtlar, kağıda yazılı (Kök)türk harfli belgeler ve kitaplar, yabancı dillerle ve alfabelerle yazılmış yazıtlar, Uygur harfleri ile yazılmış eserler hakkında detaylı bilgi verilmekte, verilen bilgilerle görsellerle desteklenmektedir.

Eserin dördüncü ve son bölümü (*Kök)türk Hafli Yazıtlar* başlığını taşımaktadır (s. 217-614). Bu bölüm kitabın özünü oluşturmaktadır. Yemiş Tutuk, Yorçu, Karı Çor Tigin, Kutlug Kunçuy, Şariputri, Tudun, Ay Teg, Ay Beg, Körü I, Körü II, Yilig Çor I, Yilig Çor II, İnçkü, Beş Balık, İllük, İşar, Ataç, Ay, Şakyamuni yazıtları ile Kumtura Mağaralarındaki (Kök)türk Harfli Yazıtlar ve Hoten Çubuğu hakkında en derli toplu bilgiyi bu çalışmadan öğreniyoruz. Çalışmanın ilgili bölümünde her yazıt için önce yazıtın adı, yazıtın bulunduğu yer, yazıtın ölçüleri, yazıtın epigrafik belgelemesi üzerinde durulduktan sonra yazıtın söz varlığı üzerinde de detaylı olarak durulmakta; özellikle özel adlar ayrıntılı olarak açıklanmaktadır. Açıklamalar, harita ve görseller ile desteklenmektedir. Oluşturulan görseller fotoğrafların dışında tasarımlardan da oluşmaktadır. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)'ne tasarımları ile destek veren Levent Alyap tarafından oluşturulan tasarım ve illüstrasyonlar çalışmanın değerini bir kat daha artırmaktadır. Prof. Dr. Mehmet Tezcan, Prof. Dr. Meşedihanım Nimet, Doç. Dr. Osman Mert, İsmail Çoban, Mustafa Özçelik, Onur Er çalışmada emeği geçen diğer araştırmacılarıdır.

Türkiye'de eşine az rastlanan böyle bir çalışmayı Türklük Bilgisine kazandırdığı için Prof. Dr. Cengiz Alyılmaz'a, çalışkan ekibine ve Atatürk Üniversitesi Rektörlüğüne teşekkür eder; Çin Halk Cumhuriyeti'nin farklı bölgelerinde yürütülen projenin ürünü yeni kitapları merakla beklediğimizi belirtmek isteriz.